

del av det s.k. bildningsborgerskapet. För dess medlemmar var uniformen ingen självklarhet då den signalerade utbytarhet, lydnad och disciplin. Den professionella tjänstemannen stod för expertis, och intelligentsian ville vanligen inte stöpas i en och samma form. Samtidigt finns det naturligtvis motsättningar inom posttjänstemannakollektivet. Det är inte konstigt om åsikterna om uniformstvång för tjänstemän var ”spretiga” som Larsson skriver (s. 139).

Det kan uppstå en polaritet inom den hegemoniska maskuliniteten mellan dominans och expertis. Jag tror att Larsson hade kunnat nå längre i sin analys av det manliga i postens uniformer genom att tänka i professionalisering och maskuliniteter i stället för endast maskulinitet. För att förstå utvecklingen under efterkrigstiden tror jag också att det kan vara bra att tänka i pluralformen maskuliniteter. Som författaren visar blir det svårare för allt fler grupper (inte minst ungdomar) att identifiera sig med den militära maskuliniteten. Istället måste Posten utveckla en marknadsanpassad maskulinitet och femininitet i dräkter som framåt 2000-talet blev delvis könsöverskridande.

Marianne Larsson noterar: ”Under Postverkets nära fyrahundraåriga existens har förändringar i samhället ofta genererat stora organisationsförändringar. .../Vid sekelskiftet 2000 var det dags för nya strukturförändringar i Posten (s. 54).” En ny företagskultur och identitet lanserades och ”klädprofilen skulle kommunicera Postens position som ett modernt distributionsföretag” (s. 54). Affärsorientering och bolagisering hade inträtt redan under 1980- och 90-talen, och Postens profilkläder skapades som ”en länk i den kedja som håller samman de sociala relationer som skapar företagskultur och företagsidentitet” (s. 75).

Det är tydligt att Posten rört sig från en hierarkisk struktur, kännetecknad av inre effektivitet, rigiditet och byråkrati mot en professionskultur och en modern s.k. planeringskultur. Det hade varit klagande om Larsson hade kopplat uniformsreformerna till olika typer av organisationskulturer. Teorier om organisationskulturer är också exempel på medelvida teorier som enligt min mening varit effektivare verktyg för att förstå förändringar än Foucaults och Latours teoribildningar.

Inom etnologi är studier av dräktskick inget nytt, men yrkeskläder har sällan studerats och Marianne Larssons avhandling imponerar inte minst eftersom den tar ett helhetsgrepp över det reglerade klädbruket inom Posten från äldsta tid till nu och därmed kan dra upp långa tidslinjer och göra jämförelser både framåt och bakåt.

Som jag antytt borde analysen av förändringar och konflikter i uniformsbruket ha kontextualiserats mer. Brister i analysen av förhållandet mellan samhälle och uniform är kanske en nödvändig följd av den för en historisk eller etnologisk avhandling ovanligt utsträckt tidsperioden, och den valda teoretiska utgångspunkten. Men försiktigheten när det gäller att söka förklaringar i samhället gör att vissa skeenden faktiskt blir svårförståeliga. Om författaren hade valt färre begrepp och analytiska kategorier hade det kanske varit lättare att se linjer. Teorier på lägre förklaringsnivåer hade också kunnat ge större utbyte. Exempelvis kan organisations-teoretisk litteratur och professionaliseringsteori bidra med förståelse av konflikter som förekommit bland de anställda i uniformsfrågor. De enligt min mening mindre väl valda teoretiska perspektiven kan ha bidragit till att avhandlingen ibland blir mer deskriptiv än problematiserande, och att teorin inte alltid genomsyrar framställningen.

Även om jag lyft fram brister i vissa av Marianne Larssons analyser ska det inte förminska det faktum att vi här har ett pionjärverk om en företeelse som tycks bli allt viktigare för både företag och offentlig sektor under senkapitalismen, nämligen marknadsföring genom profilkläder. En studie där plagg och uniformer tillskrivs aktörskap eller agens är något nytt och medför en fruktbar utveckling i studiet av dräktskick och mode. Bildmaterialet i avhandlingen är exceptionellt i både urval och presentation. Sällan har jag sett så många informativa bilder som kompletterar texten så väl, med stor variation i tid och upphovssituation. Man kan vara säker på att den vackra boken kommer att betyda mycket för postanställdas identitet och deras förståelse av hur Posten speglar samhällets förändringar.

Lisa Öberg, Södertörns högskola

Christina Åhrén: *Är jag en riktig same? En etnologisk studie av unga samers identitetsarbete*. Institutionen för kultur- och medievvetenskap/Etnologi, Umeå universitet 2008. 199 s. English summary. ISBN 978-91-7264-692-6.

Christina Åhréns avhandling tar upp ett angeläget ämne: heterogenitet inom en etnisk grupp, i detta fall samer, samt hur etnisk tillhörighet kan utgöra såväl ett tvång som en tillflykt för unga vuxna. Det har gjorts många svenska etnologiska studier av identitetsskapandets

villkor och möjligheter, men få har berört inhemska minoriteter eller urfolk. Till skillnad från andra etniska grupper finns i dessa fall tydligare historiska kontexter och vad gäller samerna även en näringsmässig anknytning, renskötelsen, samt en platsspecifik problematik som rör samebyarna och rätten till jakt och fiske. Detta skapar andra förutsättningar för identitetsformering och politisk aktion än bland exempelvis urbana immigranter i diaspora, samtidigt som det också finns likheter vad gäller individens förhållande till kollektivet.

Avhandlingen baseras enligt inledningen på intervjuer med 26 informanter, 14 kvinnor och 12 män, samt visst fältarbete med deltagarobservation (renskötsel, midsommarfirande, idrottstävlingar, pub under Samiska veckan i Umeå), under perioden 2001–2007. Informanterna är sydsamer från Västerbotten till Härjedalen och var vid det första intervju tillfället under trettio år. De representerar olika kategorier samer: renägare och icke-renägare i det traditionella samiska bosättningsområdet samt boende i storstadsområden i södra Sverige. En del var universitetsstudierande när studien gjordes. Vissa talar samiska, andra inte, en del har haft tillgång till hemspråks-/modersmålsundervisning.

Syftet med avhandlingen är att visa olika sätt att vara same idag samt att diskutera de historiska villkoren för samiskt identitetsskapande. Hur är det att växa upp i traditionellt samiska miljöer? Hur använder och utvecklar informanterna sin samiska identitet i relation till sin nuvarande livssituation? Hur hanterar de sin härkomst? Finner alla styrka i en etnisk gemenskap eller är den tillgänglig bara för vissa och i så fall hur och var?

Det visar sig dock att detta inte är vilka identitets-sökande frågor som helst, utan alla har sin bäring på det som många anser ytterst splittrats samerna än idag: 1800- och 1900-talens renbetes- och rennäringslagar som uttryck för majoritetssamhällets och statens makt över samerna. Med dessa lagar gjordes en tydlig åtskillnad mellan samer med och utan renar i renskötelseområdet; endast de förra kunde bli medlemmar i samebyarna och därmed få rätt till bosättning, jakt och fiske där. Även om rensköterna var en minoritet bland samerna, och är så än idag, blev de symbolen för samiskt liv och kultur – de var ”äkta” samer, särskilt de inom fjällrenskötelsen i det nordsamiska området. Andra kom att ifrågasättas: samer utan renar i renskötelseområdet samt samer som valt eller tvingats att leva på annat håll och inom andra yrken. Utifrån denna historiska situation konstitueras de tre kategorier samer som informanterna representerar.

Den första kategorin som behandlas är samer utan

renar i renskötelseområdet och som därmed står utanför samebyarna (ibland kallade jakt- och fiskesamer). De beskriver sin situation som att marken där de känner sig hemma tillhör någon annan, att de är gäster i sitt eget land, nästan som turister. Informanterna får representera olika strategier: att bli bitter och arg och agera politiskt eller att anpassa sig och söka en individuell väg till den eftertraktade gemenskapen.

Den andra kategorin är rensköternas värld, där renen står i centrum, även i barnens lekar och fostran. Här är det lätt och självklart att vara same, de släktbaserade nätverken är täta och trygga. Det här är också Åhréns värld, som hon beskriver ur ett självreflexivt perspektiv, och vars normerande roll hon menar sig inte ha sett och förstått förrän hon påbörjade sin undersökning. De informanter som representerar den här kategorin ställs emellertid inför ett svårt dilemma: det moderna, fria valet av ett eget liv eller lojaliteten mot familjen, samebyn, traditionen och heteronormativiteten. För männen är detta ett närmast obefintligt val och för den som ändå går sin egen väg blir domen hård. För kvinnorna är problemet det motsatta, de som skulle vilja stanna och överta renskötsel-företaget får sällan denna möjlighet.

Den tredje kategorin informanter har vuxit upp i familjer som bl.a. på grund av 1900-talets diskriminering valt att tona ner eller dölja sitt samiska ursprung, men som själva nu vill söka upp sina rötter och hitta former för att uttrycka sin samiska identitet. Den samiska gemenskapen framstår för dem som ett efterlängtat ”hem”, men de kan ha svårt att bli accepterade som ”äkta” samer och kallas ibland nedsättande för ”nysamer”, inte minst av representanter för den tongivande gruppen: renskötande nordsamer.

Som framgår av mitt referat finns här ett starkt empiriskt underlag för analys och problematisering, där det till synes homogent ”samiska” är genomkorsat av inte bara heterogenitet utan även regelrätta konflikter. För den teoretiska förståelsen har Åhrén huvudsakligen använt Erving Goffman (stigma), Thomas Hylland Eriksen (etnicitet), Thomas Ziehe och Anthony Giddens (modernitet, identitet) samt Thomas Højrup (livsform). Det är inte några dåliga verktyg, men de tillhör alla 1900-talet och riskerar därmed att ge intryck av att vår tids frågeställningar är desamma som för tjugo år sedan eller mer, när dagens situation analyseras med samma teoretiska verktyg som då växte fram. Jag tänker mig t.ex. att om 2000-talets urfolksdiskurs, som visserligen nämns, hade fått utgöra en mer genomarbetad kontextualisering, då hade diskussionen kunnat lyftas in i ett

globalt etnokulturellt och etnopolitiskt problemområde och det hade framgått tydligare att de tre kategorierna representerar dilemman som idag är relevanta även för andra urfolk och etniska minoriteter. Med en sådan uppdatering hade det kanske också blivit möjligt att luckra upp den något statiska och avgränsade syn på identitet och kultur som smyger sig in, trots författarens strävan efter motsatsen. Det finns också en glidning i användningen av begrepp som "samer", som trots den heterogena ansatsen ibland får beteckna grupper och individer med tillgång till centrala symboler som renskötsel, språk och slöjd och som därmed besitter en hög grad av "ursprunglighet". Dessa sägs konstruera en kulturstege, där de själva placeras högst, medan andra samer döms ut som mindre värda. Det här fenomenet kallas i avhandlingen för "etnocentrism" och begreppet skulle kanske fungera om det tydligare knöts till grupperna ifråga och inte uppträdde i former som "etnocentrismen i det samiska samhället".

En annan reflektion när det gäller heterogeniteten är vilken roll det spelar att informanterna är sydsamer. I större delen av boken förefaller kategorin mest utgöra en geografisk bestämning, utan analytisk betydelse. Men i slutet ställs renskötande nordsamer mot sydsamiska "nysamer" – och då framträder det sydsamiska som en relevant analytisk intersektion, även om den inte utvecklas närmare. Sydsamerna är den svagaste länken, knutna till gränsområdet där konflikterna rörande vinterbetet är som starkast, där den historiska närvaron är mest ifrågasatt och där språket är som mest hotat. Det är också här som de livsavgörande konflikterna tar sig starkast uttryck, dock inte främst bland de identitets-sökande "nysamerna". Det har på senare år förekommit en rad självmord bland yngre renskötande män, särskilt i det sydsamiska området, en utväg som enligt bokens sista rader även någon eller några av informanterna har sökt sig till.

Avhandlingen ger en mångfasetterad bild av de existentiella villkoren för unga samer, med många goda iakttagelser och berörande exempel. Tyvärr brister den väl mycket vad gäller form, stringens, referenser och korrekturläsning. Den är inte riktigt färdig utan skulle ha behövt genomarbetas minst en gång till. Här har förmodligen inte bara Åhrén brutit, utan även handledarna och institutionen. Det är beklagligt eftersom det gör det svårt för läsaren att ta till sig det som är bra och viktigt i avhandlingen.

Renskötare, jakt- och fiskesamer, sydsamer och nordsamer representerar inte bara en trivsam mångfald inom

det samiska. Såvitt jag kan förstå är det här en modig avhandling, den berör skillnader och förhållanden inom gruppen samer på ett sätt som man inte alltid talar högt om. Här finns en bitvis hård, delvis underförstådd, kritik som också väcker frågor om villkoren för de samer som nu är med om att bygga upp ett nytt akademiskt forskningsfält, där sedan länge utforskade själva träder in i rollen som forskare.

Eva Silvén, Stockholm

Ritwa Herjulfsdotter: *Jungfru Maria möter ormen – om formlers tolkningar*. Ask & Embla hb, Göteborg 2008. 292 s. English summary. ISBN 978-91-974191-3-0.

Denne avhandlingen er et bidrag til et klassisk etnologisk og folkloristisk felt, nemlig studiet av den folkelige medisinen i det førmoderne samfunnet. Ritwa Herjulfsdotter bygger videre på tidligere forskning, både svensk og internasjonal. I det innledende kapitlet presenteres folkelige formler som fenomen og som forskningsområde, og avhandlingens tema åpnes: Formlene er mangetydige og kan inngå i mange ulike brukskontekster. Forfatteren ønsker å undersøke dette ved å se hvordan formler brukt mot orm og ormebitt også kan ha vært del av et større repertoar, der den kvinnelige kulturelle sfæren og fruktbarhet kan ha vært viktig.

Formelmaterialet representerer en kildekritisk utfordring ikke minst fordi opptegnelsene av dem har så få kontekstuelle opplysninger. Det gjelder både bruksområde, brukere og tradering. Sentrum i undersøkelsen er imidlertid opptegnelser av formler gjort i perioden 1880–1930 i Sverige og i det svensktalende Finland.

Egne kapitler er viet orm og ormebitt i eldre folkelig tradisjon og Jomfru Maria-skikkelsen fra middelalderen via reformasjonen og frem mot 1800-tallet både i folkelig og i kirkelig tradisjon. Det legges her vekt på at særlig den folkelige Maria-skikkelsen var formbar og anvendelig i svært ulike kulturelle kontekster. Hovedkapitlet er analysen av Maria-formlene. Her står formlenes symbolspråk sentralt, og særlig det som er knyttet til en viktig del av Jomfru Marias rolle når hun i formlene møter ormen: Hun binder den. Det argumenteres for at påfallende mange av de betegnelsene som anvendes i formlene også kan ha hatt konnotasjoner mot en kvinnelig erfarings- og bruksverden.

Når det gjelder hvilken *forskningstradisjon* avhandlingen skriver seg inn i, er ikke det uten videre klart. At